

Aurelius Augustinus

Van aangezicht tot aangezicht

Preken over teksten uit het evangelie volgens Matteüs
[*Sermones de scripturis* 51-94]

Vertaald en van aantekeningen voorzien door
Joost van Neer, Martijn Schrama en Anke Tigchelaar,
ingeleid door Joost van Neer

Inhoud

INLEIDING	9
Augustinus als lezer van de bijbel	9
Het oeuvre van Augustinus en de bijbel	12
Het evangelie volgens Matteüs: de mogelijke bronnen van Augustinus	13
Het werk van Augustinus en het evangelie volgens Matteüs	15
De voorkeur van Augustinus voor Matteüs	16
Matteüs, van tollenaar tot evangelist en apostel	17
Het auteurschap van Matteüs	18
Het evangelie volgens Matteüs: het eerste evangelie	19
Inspiratiebron voor het dagelijks leven	19
Jezus, leraar	20
Preken in theorie en praktijk	20
Tekstoverlevering	23
Bijzonderheden	24
Plaats en tijd	25
Lengte en duur	25
Context en toehoorders	26
Dankwoord	27
LITERATUUR	29
1 Latijnse tekstuutgaven	29
2 Vertalingen	31
3 Naslagwerken	32
4 Achtergrondliteratuur	33
PRAKTISCHE INFORMATIE	37

VAN AANGEZICHT TOT AANGEZICHT

Sermo 51	De Zoon van	43
Sermo 52	Hoe de Drie-eenheid zich aan ons vertoont	78
Sermo 53	Van aangezicht tot aangezicht	97
Sermo 53A	In praktijk brengen	111
Sermo 54	Lichtend voorbeeld	123
Sermo 55	De temmer getemd	127
Sermo 56	Onze Vader (1)	132
Sermo 57	Onze Vader (2)	148
Sermo 58	Onze Vader (3)	159
Sermo 59	Onze Vader (4)	170
Sermo 60	Luisteren	176
Sermo 60A	Vrouw, groot is uw geloof	183
Sermo 61	Vandaag rijk, morgen arm	188
Sermo 61A	Aan wie het Hem vragen	198
Sermo 62	Ik ben een beeldenstormer	205
Sermo 62A	Nederig en vurig	221
Sermo 63	Maak Christus wakker	224
Sermo 63A	Gezond worden	226
Sermo 63B	De Heiland die iedereen kent	230
Sermo 64	De sluwheid van de slang en de eenvoud van de duif	232
Sermo 64A	De sluwheid van slangen	237
Sermo 65	De onsterfelijke ziel kan sterven	241
Sermo 65A	Maar één verzoek	248
Sermo 66	Wie is de grootste?	260
Sermo 67	De lamp	265
Sermo 68	Op jacht naar God	273
Sermo 69	De nok van de liefde	288
Sermo 70	In de beproeving het einde	292
Sermo 70A	Bijeen	296
Sermo 71	Er staat niet...	299
Sermo 72	De vraag is: wat is goed?	334
Sermo 72A	De moeder	348
Sermo 73	Zoek de goede dagen	361
Sermo 73A	Tot de oogst	365
Sermo 74	Moet je luisteren naar een schriftgeleerde?	369

Sermo 75	Een spook!	374
Sermo 76	Kracht wordt in zwakheid volkomen	382
Sermo 77	Hoogmoed en nederigheid	389
Sermo 77A	Dan zal God ons helpen	401
Sermo 77B	Blijf bidden	407
Sermo 77C	Terechtwijzen	413
Sermo 78	Op de berg: de bron	415
Sermo 79	Op de berg: de stem	420
Sermo 79A	Op de berg: de zon	422
Sermo 80	Zoals wij zijn, zijn de tijden	425
Sermo 81	Zachtmoedig	435
Sermo 82	Onder vier ogen	448
Sermo 83	Zeventig maal acht keer vergeven	462
Sermo 84	Gelukkig leven	470
Sermo 85	Voor rijk en arm	473
Sermo 86	Hebzucht, spilzucht en gerechtigheid	479
Sermo 87	Loon naar werken	491
Sermo 88	Weg van daar	506
Sermo 89	Letterlijk of figuurlijk?	531
Sermo 90	Goed en slecht	541
Sermo 90A	Het ene gebod is genoeg	555
Sermo 91	Help elkaar	567
Sermo 92	Zoon en Heer	576
Sermo 93	Wees waakzaam	579
Sermo 94	Ontvangen ... uitgegeven	590

AANTEKENINGEN 593

Lijst van behandelde evangelieteksten 649

Tabel van preeknummers 651

Register op bijbelteksten 653

Inleiding

Leerling te midden van leerlingen. Zo zag Augustinus (354–430) zijn taak als predikant het liefst. Zijn stem is niet meer te horen, maar van zijn onderricht kunnen we nog steeds kennis nemen: in de bijna zeshonderd *Sermones ad populum* (Preken voor het volk) die er van hem bewaard zijn gebleven. Vele daarvan zijn een soort leergesprekken waarin de bisschop van Hippo zich samen met zijn toehoorders in de kerk of met zijn lezers van later tijd bekwaamt in de leerschool van Christus.

In het recente verleden hebben verschillende vertaalgroepen in opdracht van het Augustijns Instituut in Eindhoven een groot aantal preken voor het Nederlands taalgebied toegankelijk gemaakt. Het doel van hun werk was om de moderne toehoorder of lezer in staat te stellen om dwars door tijd en ruimte rechtstreeks in contact te komen met het gedachtegoed van de kerkvader. De resultaten van het vertaalwerk werden gepubliceerd in verschillende bundels. Twee daarvan bevatten preken die Augustinus hield op de grote christelijke feestdagen. In de andere twee staan preken over teksten uit de evangeliën volgens Marcus en Lucas respectievelijk Johannes.¹ In de bundel *Van aangezicht tot aangezicht* is de vertaling van zestig *Sermones in Matthaeum* (Preken over teksten uit het evangelie volgens Matteüs) opgenomen. Dat de preken de moderne toehoorder en/of lezer nog steeds aanspreken, moge blijken uit het feit dat in 2006 het lezerspubliek van het dagblad *Trouw* preek 70a uitkoos tot “de mooiste preek ooit.”

In de inleiding op deze bundel willen we vooral de invloed belichten die Augustinus als predikant heeft ondergaan van de bijbel in het algemeen en in het bijzonder van die van het evangelie volgens Matteüs.

AUGUSTINUS ALS LEZER VAN DE BIJBEL

Augustinus had een klassieke opleiding. In de tijd dat hij de retorenschool bezocht, las hij de *Hortensius* van de Romeinse filosoof Cicero (106–44). In zijn *Confessiones* (Belijdenissen) vertelt hij dat dit een ommekeer teweegbracht in zijn bestaan.² Hoe inspirerend hij het werk van Cicero ook vond, er ontbrak volgens hem iets wezenlijks: de naam van Christus.³ Om dat gemis aan te vullen besloot hij de bijbelboeken te gaan lezen, benieuwd naar wat voor teksten dat eigenlijk waren.⁴ Nu was de bijbel in de tijd van Augustinus niet in een complete uitgave beschikbaar. Hij bestond uit losse boeken of reeksen, die men *Scripturae* (Geschriften) noemde. Bovendien waren de beschikbare Latijnse vertalingen in die tijd van zeer uiteenlopend niveau. Vooral dit laatste moet de literair begaafde student die Augustinus was, afkeer hebben ingeboezemd. Zijn aanvankelijke enthousiasme maakte in elk geval al gauw plaats voor teleurstelling: “Mijn indruk was,” schreef hij later in zijn *Confessiones*, “dat de bijbel gewoon niet te vergelijken was met de grote Cicero.”⁵

Na een rijpingsproces van meer dan tien jaar werd het Augustinus duidelijk dat zijn standpunt omtrent de bijbel was voortgekomen uit jeugdige hoogmoed. Hij begon het lezen van de bijbel te vergelijken met het betreden van een gebouw met een heel lage ingang. Ben je eenmaal binnen, dan wordt het ineens hoog en blijkt het te zijn behangen met geheimenissen. In zijn jonge jaren was Augustinus niet in staat geweest om het gebouw binnen te gaan. Hij zou dan door de knieën hebben moeten gaan, en daar was hij toen nog veel te hoogmoedig voor.⁶ Literair gesproken was de bijbel hem toentertijd te min, zeker in vergelijking met de verfijnde teksten van de klassieke schoolauteurs, zoals Cicero. En ook inhoudelijk wist hij met de bijbel geen raad: hij had voortdurend te kampen met interpretatieproblemen.⁷

Teleurgesteld door zijn eerste leeservaringen zocht Augustinus aansluiting bij de manicheeërs. Die interpreteerden de bijbel bij voorkeur letterlijk. Daarbij waren ze op zoek naar tegenstrijdigheden, binnen een tekst, tussen de verschillende bijbelboeken, of tussen het Oude en het Nieuwe Testament. Onder invloed van de manicheeërs nam Augustinus de woorden van de bijbel in eerste instantie dus letterlijk.